

7.15 Cuvelier over volkstellingen

Deze studie is opgezet in een fase dat een onderzoek naar de grootte van Leende in de middeleeuwen werd ondernomen. Rondom Leende was een rechthoek van 65 km breed en 50 km hoog geprojecteerd. Bedoeling was om de bevolkingsgrootte van alle woonplaatsen binnen die rechthoek te bepalen en zodoende een beeld te krijgen hoe Leende zich toen qua bevolkingsgrootte verhield met zijn omringend dorpen. Was wellicht Leende in verhouding toen misschien belangrijk groter dan thans en zou dat een verklaring kunnen zijn voor zijn uitzonderlijk grote toren?

Deze studie is gestaakt omdat op cruciële punten er onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Het lijkt zinnig om de resultaten van de studie te bewaren.

Telling haarsteden ontleend aan Cuvelier^{cuve}

Cuvelier geeft vanaf 1437 tot en met 1899 voor zeven teljaren het aantal huizen (haarsteden) in de dorpen en steden in het hertogdom Brabant. Hij gebruikte de tellingen uit die tijd. Zij werden meestal verricht om de draagkracht in geld voor een eenmalige aanslag door de hertog vast te stellen (die zg bedes dienden meestal om oorlogsinspanningen te financieren of een paleis te bouwen)

Voor de studie naar de verhouding tussen de grootte van de kerk en het de grootte van het dorp zijn alleen de dorpen binnen de Leende-rechthoek van belang. Ook zijn de tellingen na de 15de eeuw niet relevant.

In de hierna volgende tabel worden de plaatsen vermeld uit Cuvelier die liggen binnen de Leende-rechthoek voor de jaren 1437, 1464, 1472 en 1480.

Voor het gebruik in de tabel met kenmerken voor dorpen en kerken in Leende-rechthoek is er een behoefte aan één cijfer die de grootte van het dorp uitdrukt. Die is als volgt:

0 = 0 tot 99 huizen

1 = 100 tot 199 huizen

2 = 200 tot 299 huizen etc.

Deze zijn weergegeven in kolom 7.

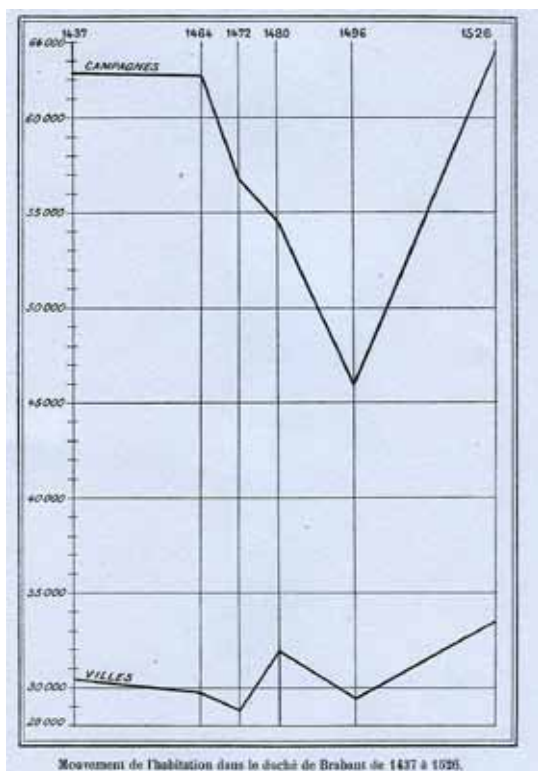
Cuvelier heeft in vele gevallen (waarschijnlijk noodgedwongen) in de tellingen dorpen samengetrokken. In latere teljaren is dan vaak wel een afzonderlijke telling gegeven. Ten behoeve van de vaststelling van het klassecijfer is in die gevallen, dmv de onderlinge verhouding bij de teljaren met afzonderlijke tellingen, de niet gegeven

tellingen berekend. Bijvoorbeeld het aantal huizen voor Heeze en Leende was in 1480 respectievelijk 248 en 177, samen 425. Het aandeel van Leende was dus $177/425 = 0,42$ deel van het totaal en aannemende dat die verhouding ook in 1437 gold wordt het aantal huizen in dat jaar $0,42 \times 415 = 173$. De aldus berekende klassecijfers zijn herkenbaar aan het toevoegsel *afgeleid*.

Soms werden ook de afzonderlijke tellingen in 1480 niet gegeven en zijn nog latere verhoudingen gebruikt.

Opvallend is de sterke neergang in de huizentellingen in 1480. De grafiek uit Cuvelier laat dit zien. Ook dat gegeven is soms gebruikt bij de bepaling van het klassecijfer

Cuvelier verschaft ook nog tellingen die een inzicht geven over welstand van de dorpen ongeveer een halve eeuw voordat het besluit tot de bouw van onze kerk besloten werd. Deze zijn weer gegeven in de 8ste kolom. De achtergrond van deze telling vindt u hieronder:

Toen in 1371 de oorlog losbarstte tussen hertog Wenceslaus, de 24ste hertog van Brabant, en markgraaf Willem van Gullick, waren de mensen uit het land van Leuven daar grotendeels het slachtoffer van. Naast de talrijke gesneuvelden aan de slag van Basweiler in deze roemloze nederlaag, waarin Wenceslaus gevangen werd en opgesloten werd in de burcht van Niedlingen, kwamen nog de naweën: duizenden gouden

mottoenen te betalen, enerzijds als losgeld, anderzijds om de kosten van de krijg te dragen. Iedere volwassen inwoner van het land van Leuven kreeg een gouden mottoen oorlogsbelasting te betalen. Vrij en onvrij moest mee de schade dragen.

Ingevolge die veldslag kennen wij de bevolking van St-Pieters-Rode en omliggende: in 1374 werd een volkstelling, strekkende tot het betalen van de oorlogsbelasting, gehouden.

(Ontleend aan http://www.actagena.org/data/SPR/spr_deelIX.htm)

Van pag. 1 van Cuvelier citeren we de volgende teksten die aansluiten op de zojuist genoemde gebeurtenis (links origineel, rechts vertaald):

Dénombrement des personnes adultes dans le duché de Brabant pouvant payer pendant trois ans une somme annuelle d'au moins un mouton^{a)} d'or, dont le produit était destiné à couvrir les frais occasionnés par la bataille de Bäsweiler.

1374, vers le 1er Novembre

Dit es 't ghetal van den menschen wonechtech ende ges eten binnen den palen van Brabant buten ende binnen steden, edele ende onedele, vrij ende onvrij, vergadert omtrint Alreheyleghemesse in 't jaer van LXXIII (XIIIC weggelaten, dus 1374), die meehtech sijn te gelden drij jaer lane respectie f, 2, ende 4 motoen om te vergeldene die grote seade van den stryde van Baeswilre, van weJck getal 't derdendeel saf gelden 4 motoenen, 't derdendeel 2 motoenen ende 't derde der'dendeel t motoen

- a) Een mouton (verbasterd tot mottoen en motoen) was in de Middeleeuwen een gouden munt met afbeelding van een lam of schaap .

Telling van volwassen personen in het Hertogdom Brabant die gedurende drie jaar jaarlijks minstens een mouton betalen. Het bedrag dat hieruit resulteert dient om de kosten van de slag bij Bäsweiler te vergoeden

1374, tegen 1 november

Dit is het aantal mensen dat woont binnen de grenzen van Brabant zowel in als buiten de stad, voornaam en niet voornaam, vrij als onvrij, aanwezig omtrent Allerheiligen in het jaar 1374 die verplicht zijn gelden te betalen gedurende drie jaar respectievelijk 1, 2 en 4 motoen. Dit is bedoeld om de grote schade te vergoeden door de slag bij Bäsweiler (het huidige Basse-Wavre 20 km onder Leuven?)

Uit deze tellingen zijn de dorpen geselecteerd die in de Leende-rechthoek liggen, zie kolom 8.

Door de vele gevallen dat het aantal personen voor meerdere dorpen samen zijn opgenomen is deze kolom maar een beperkt belang. Er is ook maar weinig correlatie met het klassecijfer in kolom 7 dat het inwonertal zo'n 60 jaar later aangeeft.

Het is onbekend hoe de selectie van burgers voor de mouton-aanslag heeft plaatsgevonden, dus hoe betrouwbaar deze cijfers zijn. Enige samenhang met het aantal huizen moet er toch wel zijn.

Men kan dan niet anders concluderen dat er tussen 1374 en 1437 grote veranderingen in dorpsomvang heeft plaatsgevonden. Dat geldt minder voor gerenommeerde plaatsen als Hilvarenbeek (met klassecijfer 5 en 482 draagkrachtige burgers in 1374), Tilburg (4 tegen 301), Sint-Oedenrode (4 tegen 252) en Oirschot (6 tegen 375). Die waren in 1374 al bovengemiddeld groot en bleven dat in Cuveliers' tellingen in de 15de eeuw. (voor alle duidelijkheid: een grote plaats als Weert binnen de Leende-rechthoek doet in deze beschouwing niet mee omdat die vermoedelijk niet binnen het hertogdom lagen en dus niet in de Cuveliertellingen voorkomen).

Als verrassing gaat zich nu in de rij van grote plaatsen ook Heeze-Leende voegen met 4 tegen 586! Dat laatste getal is zelfs verreweg het grootste binnen de Leende-rechthoek (in het hele hertogdom is buiten de grote steden als Brussel (4875), Leuven (5850) en 's-Hertogenbosch (3647) alleen Oss met 497 en Turnhout met 855 draagkrachtige burgers Heeze-Leende de baas).

Dat betekent dat Heeze-Leende in de 14de en 15de eeuw naar verhouding tot de dorpen in de Leende-rechthoek belangrijk groter was dan nu.

Plaats		Aantal haardsteden				klassecijfer (samenvatting van de kolommen 2 en 3)	Aantal draagkrachtige burgers in 1374
Oorspr. Volgorde In Cuvelier-tabellen	Plaatsnaam en pag.nr. tussen ()	1437 Getal achter / het aantal huizen van armen (voor de streep is totaal)	1464	1472	1480 Getallen gescheiden door - zijn resp. geschat en "réelles probables"		
1	2	3	4	5	6	7	8

74							
67	Aalst (482)	54/18	60	50	59-57	0	Meegeteld bij Valkenswaard
28	Aarle-Beke (478) ⁹⁾	162/51	286	289	144-175	0 afgeleid	190 ¹⁴⁾ (14)
5	Arendonk (470)	204/100	204	224	136/77	2	90 (12)
19	Asten s ^s la dame de Heeswijk (478)	265/77	261	271	210-255	2	150 (14)
17	Bakel (478)	194/94	215	207	84-102	2	70 (14)
44	Bergeyk	247/56	292	298	176-220	2	50 (14 onder de

	(480)						naam Eiyke)
70	Blaarthem ¹⁶⁾ (482)	23/2	26	30	25-31	-	
53	Bladel (482)	186/73	207	202	236-158	0	55 (15)
37	Breugel (478)	Meegeteld bij Son	Meegeteld bij Son	Meegeteld bij Son	121-147	1 afgeleid	Meegeteld bij Son
16	Budel (478)	245/120	245	~	-	2	
2	Dessel (462)	119/37	144	136	102/24	1	
30	Deurne (478) ¹⁰⁾	316/117	413	286	262-319	3 afgeleid	98 ¹⁰⁾ (14)
12	Diessen (476)	Meegeteld bij Hilv.beek	Meegeteld bij Hilv.beek	Meegeteld bij Hilv.beek	128-156	2 afgeleid	
50	Dommelen (482)	48/12	52	35	44-54	0	20 (14)
45	Duizel (480)	44/15	49	40	34-42	0	12 (14)
43	Eersel (480)	185/50	222	216	156-190	1	60 (14)
73	Eindhoven (482)	248/55	231	209	187-202	2	200 (15)
27	Geldrop (478)	109/45	99	99	85-103	1 afgeleid	25 (15)
39	Gemert (478)	243/60	-	-	-	2	60 (15)
62	Gestel lez-Eindhoven (482)	162/44 ¹⁴⁾	185 ¹⁴⁾	180 ¹⁴⁾	36-44	1	139 (14)
7	Goirle (476)	Meegeteld bij Tilburg	Meegeteld bij Tilburg	Meegeteld bij Tilburg	77-94	1 afgeleid	84 (14)
46	Hapert (480)	55/13	66	70	46-56	0	20 (14)
20	Heeze met de zes gehuchten (478)	415/128 ⁶⁾ (242) ⁷⁾	429 ⁶⁾ (250) ⁷⁾	429 ⁶⁾ (250) ⁷⁾	248- 301	4 (2)	586 ⁶⁾
22	Helmond (478)	280/76	333	282	297-325	3	153 (14)
11	Hilvarenbeek (476)	724/213 ⁴⁾	716 ⁴⁾	740 ⁴⁾	364-381	5 afgeleid	482 (14)
8	Hooge en Lage Mierde ²⁾ (476)	201/59 ³⁾	205 ³⁾	168	138-168	1 afgeleid	
47	Hoogeloon (480)	91/14	97	90	71-87	0	
9	Hulsel (476)			41	36-44	0 afgeleid	
48	Kasteren (480)	41/10	45	45	36-44	0	
58	Knegsel (482)	33/16	52	32	24-30	0	96 ²⁰⁾ (14)
21	Leende (478)	(173) ¹⁾	(179) ¹⁾	(179) ¹⁾	177-215	1 afgeleid	Meegeteld bij Heeze
18	Liempde sous Boxtel (478)	123/50	137	137	89-108	1	35 (14)
15	Lierop (478)	116/19	125	98	80-97	1	
38	Lieshout (478)	145/51	132	134	107-130	1	70 (14)
55	Lommel (482)	244/46	291	298	205-249	2	
26	Maarheeze ⁵⁾ (478)	192/59	209	482	133-162	0 afgeleid	45 (15)
59	Meerveldhoven (482)	30/20	35	36	28-34	0	Meegeteld bij Zeelst?
42	Middelbeers (480)	?	?	?	35-43	0 afgeleid	
14	Mierlo (478)	158/64 ⁵⁾	226	220	180-219	1	152 ¹⁸⁾ (14)
10	Moergestel (476)	193/82	161	161	91-111	1	
33	Nederwetten (478)	Meegeteld bij Nuenen	Meegeteld bij Nuenen	Meegeteld bij Nuenen	28-34	0 afgeleid	Meegeteld bij Nuenen
32	Nuenen- Gerwen (478)	364/111 ¹¹⁾	353 ¹¹⁾	353 ¹¹⁾	101-131	1 afgeleid	171 ¹¹⁾ (zonder Gerwen)
56	Oerle (482)	102/43	101	101	64-78	1	Meegeteld bij Knegsel
71	Oerle ¹⁶⁾ (482)	Meegeteld bij Blaarthem	Meegeteld bij Blaarthem	Meegeteld bij Blaarthem	Meegeteld bij Blaarthem	-	
40	Oirschot (480)	659/206	728	703	536-659	6	375 (14)
1	Olmen (462)	138/25	127	115	103/20	1	142 (10)
41	Oostelbeers (480)	110/45 ¹³⁾	118 ¹³⁾	118 ¹³⁾	58-71	0 afgeleid	
4	Retie (464)	426/130	485	254	204/49	4	
54	Reusel (482)	118/30	129	136	98-119	0	72 (15)
51	Riethoven (482)	96/27	101	100	84-102	0	
29	Rixtel (478) ⁹⁾	Meegeteld bij Aarle-Beke	Meegeteld bij Aarle-Beke	Meegeteld bij Aarle-Beke	Meegeteld bij Aarle-Beke	0 afgeleid	Meegeteld bij Aarle-Beke
23	Sint-Oedenrode (478)	467/166	446	436	298-362	4	252 (14)
25	Soerendonk ⁵⁾ (478)	Meegeteld bij Maarheeze	Meegeteld bij Maarheeze	Meegeteld bij Maarheeze	Meegeteld bij Maarheeze	1 afgeleid	Meegeteld bij Maarheeze
24	Someren (478)	287/94	373	350	253-277	3	238 (14)

36	Son (478)	290/70 ¹²⁾	328 ¹²⁾	325 ¹²⁾	107-130	1 afgeleid	121 ¹²⁾ (14)
52	Steensel (482)	46/14	54	50	40-49	0	18 (14)
	Sterksel ²²⁾						16 (14)
35	Stiphout (478)	74/29	86	67	53-65	0	
64	Stratum, (482)				39-48	0 afgeleid	Meegeteld bij Strijp
63	Strijp (482)				67-82	1 afgeleid	87
6	Tilburg (476)	542/158 ¹⁾	520 ¹⁾	396 ¹⁾	260-316	4 afgeleid	301 (14)
34	Tongelre (478)	Meegeteld bij Nuenen	Meegeteld bij Nuenen	Meegeteld bij Nuenen	57-69	1 afgeleid	Meegeteld bij Nuenen
65	Valkenswaard (482)	110/-	135	135	108-131	1	133 ²¹⁾
69	Veldhoven ¹⁵⁾ (482)	107/43	118	109	84-102	0 afgeleid	55 ¹⁵⁾ (14)
57	Vessem (482)	80/18	86	84	65-79	0	37
31	Vlierden (478) ¹⁰⁾	Meegeteld bij Deurne	Meegeteld bij Deurne	Meegeteld bij Deurne	Meegeteld bij Deurne	0 afgeleid	Meegeteld bij Deurne
72	W oensel (482)	153/36	161	161	113-137	1	60 (15)
66	Waalre (482)	87/20	104	104	76-93	0	Meegeteld bij Valkenswaard
13	Westerbeerbeze (476)	Meegeteld bij Hilv.beek	Meegeteld bij Hilv.beek	Meegeteld bij Hilv.beek	34-42	0 afgeleid	
49	Westerhoven (480)	97/21	115	105	66-80	1	20 (14)
60	Wintelre (482)	46/40	56	57	60-73	0	Meegeteld bij Knegsel
61	Zeelst (482)	46/-	75	68	72-87	0	74 ¹⁹⁾ (14)
68	Zonderwijk ¹⁵⁾ (482)	Meegeteld bij Veldhoven	Meegeteld bij Veldhoven	Meegeteld bij Veldhoven	Meegeteld bij Veldhoven	0 afgeleid	Meegeteld bij Veldhoven

Noten:

- 1) Inclusief Goirle
- 2) Pas na 1526 werden aantallen van de afzonderlijke plaatsen opgegeven
- 3) Inclusief Hulsel
- 4) Inclusief Diessen en Westerbeerbeze
- 5) Exclusief Ophout (Op 't Hout?) op de huidige kaart bestaat alleen een Hout in de buurt. Het is het Zuidwestelijk deel van Helmond dat vroeger bij Mierlo hoorde dat toen Mierlo-Hout heette.
- 6) Inclusief Leende
- 7) Aantallen berekend zoals in de inleiding is uitgelegd.
- 8) Aantallen voor Maarheeze inclusief Soerendonk, pas in 1899 zijn er afzonderlijke opgaven en daar uit blijkt dat Soerendonk ruim anderhalf meer haarsteden had dan Maarheeze
- 9) Inclusief Rixtel, pas in 1899 zijn er afzonderlijke opgaven en daar uit blijkt dat Aarle-Beke ongeveer 1,2 x meer haarsteden had dan Rixel. (Beke is het huidige Beek van Beek en Donk)
- 10) Inclusief Vlierden, pas in 1899 zijn er afzonderlijke opgaven en daar uit blijkt dat Deurne ongeveer 12 x meer haarsteden had dan Vlierden
- 11) Inclusief Nederwetten en Tongelre
- 12) Inclusief Breugel
- 13) Inclusief Middelbeers
- 14) Inclusief Strijp en Stratum
- 15) Inclusief Zonderwijk
- 16) Hier is iets vreemds aan de hand: A Oerle is ook afzonderlijk genoemd, B het onwaarschijnlijke lage aantal huizen voor beide dorpen tezamen. Deze notities worden genegeerd
- 17) Inclusief Rixtel
- 18) Inclusief Hout
- 19) Inclusief Mierenveld (Meerveldhoven? dat er tegen aan ligt)
- 20) Inclusief Oerle en Wintelre
- 21) Inclusief Waalre en Aalst
- 22) Sterksel komt niet voor in de reeks tabellen